

Konversioonist eesti keele sõnamoodustuses

SILVI VARE

Üldist

Kokkuvõtlikult öeldes mõistetakse sõnamoodustuses konversiooni all niisugust nähtust, kus sõna või õigemini selle tüvi läheb üle teise sõnaliiki ja sageli ka teise leksikaalsesse kategooriasse, ilma et sellega kaasneks tuletusliite lisandumine. See on niisiis sõnamoodustusliku transpositsiooni alaliik, mis vastandub sufiksilisele.

Tüüpilise konversioonikeelena on tuntud inglise keel, kus selline sõnamoodustusviis on erakordselt produktiivne ja kus see nähtus tuleb esile väga selgel, hästi jälgitaval kujul. Seepärast on mõistetav, et enamasti selgitataksegi konversiooni olemust just inglise keele näidete varal. Sagedamad üleminekutüübid haaravad siin kõiki põhilisi sõnaliike: substantiiv → verb, verb → substantiiv, adjektiiv → verb (Quirk jt. 1974: 1009–1020). Võrdleme näiteks järgmisi paare:

bottle 'pudel' → *to bottle* 'pudelisse panna'
skin 'nahk' → *to skin* 'nulgida'
bicycle 'jalgratas' → *to bicycle* 'jalgrattaga sõita'
to answer 'vastata' → *answer* 'vastus'
to cover 'katta' → *cover* 'kate'
dirty 'must, räpane' → *to dirty* 'määrida, määrduda'
dry 'kuiv' → *to dry* 'kuivada'

Kuid konversioon ei ole kaugeltki vaid inglise keelele omane sõnamoodustusviis. Sellel on oluline koht paljudes muudeski keeltes nagu näiteks saksa, vene, prantsuse või rootsi keeles (vrd. Fleischer 1983: 74 jj., Tauli 1968: 142).

Üldjoontes ollakse konversiooni tõlgitsemisel ühisel meelel. Samal ajal on mitmed selle nähtusega seotud küsimused põhjustanud rohkesti poleemikat. Käesoleva artikli ülesandeks ei ole anda ülevaadet kõigist eriarvamustest. Peatun vaid paaril põhimõttelisemat laadi probleemil, mis on järgneva käsit-

luse seisukohalt olulised. Need puudutavad kõnealuse nähtuse piiritlemist. Nii tõlgitseb osa keeleteadlasi konversiooni mõistet kitsamalt, teine osa laiemalt. Esimesel juhul on kriteeriumiks kindlate sõnavormide, s.t. *al us- v o r m i d e* ehk niinimetatud sõnaraamatuvormide *s a m a s u s*. Noomenitel on selleks vormiks nominatiiv, verbidel üldjuhul infinitiiv. Sellisest seisukohast on lähtunud näiteks saksa grammatikas, kus konversioonipaari moodustavad küll infinitiivivorm *leben* 'elada' ja substantiiv *das Leben* 'elu', mitte aga näiteks substantiiv *der Fisch* 'kala' ja sellest moodustatud verb *fischen* 'kalastada'. Viimasel juhul lisandub infinitiivitunnus *-en*, mistõttu võrreldavate sõnavormide täielikust sarnasusest rääkida ei saa. Sellised juhtumid arvatakse üldise implitsiitse sõnamoodustuse alla, konversiooni aga käsitletakse selle piiritletuma alaliigina (vrd. Fleischer 1983: 72–76). Laiema tõlgitusviisi korral on oluline *t ü v e d e*, mitte konkreetsete sõnavormide kokkulangemine. Niisugusel puhul mahub näitepaar *Fisch – fischen* ilma kahtluse-ta konversiooni alla. Jäeb lisada, et ka tüvede samasust võidakse erinevalt mõista. See võib uurija jaoks tähendada ainult nimetatud kahe alusvormi tüvede kokkulangemist. Aga seda võidakse mõista ka laiemalt, paradigmade ulatuses üldiselt. Kuid siingi võib omakorda ette tulla mõningaid lahknevisi. Osa uurijaid on näiteks seisukohal, et tüvede samasus peab olema absoluutne (näiteks Tauli 1973). Teine osa peab võimalikuks varieerumist (näiteks Quirk jt. 1974: 1017–1018 või LES: 235). Niisugust lähenemisviisi eelistab ka käesoleva kirjutise autor.

Tähelepanu väärib ka probleem, mis tuleneb lause- ja sõnamoodustuse vahekorra erinevast tõlgitsusest. Küsimuse tuum seisab selles, kas siduda konversiooni mõiste üksnes kasutuses juurdunud, kindlakskujunenud keelenditega või arvata siia ka regulaarsed moodustusjuhud, lausetasandil aset leidev transpositsioon. Näiteks nenditakse saksa keele kohta järgmist: »Põhimõtteliselt võib saksa keeles iga sõna näiteks substantiveeruda (*ein vertrauliches Du, ein Auf und Ab, sein ständiges Wenn*), ilma et me iga kord kasutaksime nimetust konversioon. See käib esmajoonel tavaliste, kindlakskujunenud moodustiste kohta» (Fleischer 1983: 75). Niisuguse käsitusviisi iseärasaks on see, et sisuliselt sama nähtus jagatakse kaheks osaks ja neid osi kirjeldatakse eraldi nagu erinevaid nähtusi. M o o d u s t u s e seisukohalt ei tohiks olla olulist tähtsust asjaolul, kui tavaline või harukordne on tulemus. See oleneb muudest asjaoludest. Iseasi on muidugi veel see, kui täpselt on üldse võimalik eristada kindlakskujunenud keelendeid.

Mõningat selgitust vajab ka terminoloogiapool. Kõnealust sõnamoodustusviisi on erinevate nimetuste all käsitletud. Neist vanim on *k o n v e r s i o o n*, mida inglise grammatik Henry Sweet juba sada aastat tagasi selle

nähtuse kirjeldamisel kasutas (Sweet 1892: 38–40). Täpsuse mõttes olgu lisatud, et Sweet tõlgitseb seda pigem kui grammatilist nähtust, sõnaliikide vastastikust üleminekut, mis küll teatud mõttes sarnaneb tuletusega, kuid mida tema arvates oleks siiski raske päriselt tuletuseks pidada.

Muudest selles tähenduses kasutatud nimetustest on levinuim *nullderivatsioon* ehk tuletus nullmorfeemi abil (näiteks Marchand 1960, RG, Koski 1982). Kohata võib veel tervet rida väiksema levikuga nimetusi: juurtuletus, tüvefunktsiooni muutumine, morfoloogiline derivatsioon, süntaktiline derivatsioon, otsetuletus, peidetud ehk seesmine derivatsioon (piiloderivaatio eli sisäinen derivaatio, Häkkinen 1990: 118). Tuleb tähele panna, et mitmed loetletud termineist võivad ette tulla ka hoopis muus tähenduses.

Konversioon eesti keeles

Sõnavarast, samuti lausetasandil sõnakasutusest võib hõlpsasti leida kinnitust sellele, et ka eesti keeles on konversioon olulise tähtsusega sõnamoodustusviis. Olgu selle näiteks mõned konversioonipaarid. Selguse mõttes esitan vaid niisugused keelendid, mis on üldtuntud ja mis kuuluvad seega eesti keele püsisõnavarasse.

- adj. → subst.: 1) *haige* 'sairas' // *Haige laps nutab.* 'Sairas lapsi itkee.'
 2) *haige* 'sairas ihminen, potilas' // *Arst tuli haige juurde.* 'Lääkäri tuli potilaan luo.'
- subst. → adj.: 1) *räbal* 'repale' // *Mees oli räbalais.* 'Mies oli repaleissa.'
 2) *räbal* 'huono, kehno' // *Mul on räbal tuju.* 'Olen huonolla tuulella.'
- subst. → verb: 1) *saag*, gen. *sae*, part. *saagi* 'saha' // *Ostsin hea sae.* 'Ostin hyvän sahan.'
 2) *saagi/da* 'sahata' // *Sae veel natuke puid.* 'Saha vielä vähän puita.'

Näeme siis, et põhimõtteliselt on eesti keeles konversiooni teel võimalik moodustada nii substantiive, adjektiive kui ka verbe. Artikli raames oleks raske kõigest sellest ülevaadet anda. Seepärast keskendun järgnevalt ainult ühele konversioonitüübile, *verbimoodustusele*. Muudega võrreldes on verbi korral konversioon eesti keeles hõlpsamini jälgitav, sest siin tuleb sõnaliigi muutumine paradigmataüüpide erinevuse tõttu selgelt esile. Kui näiteks adjektiivi ja substantiivi eristamine võib teatud juhtudel põhjustada lõputuid vaidlusi, siis noomeni ja verbi lahushoidmine ei tekita üldjuhul probleemi. Tõenäoliselt seetõttu pakuvad ka sõnaraamatud verbi osas oluliselt rohkem materjali, mis siiski ei tarvitse veel tähendada, et ülejäänud konver-

sioonitüübid ka sedavõrd vähem esindatud oleksid. Küll aga tundub verb olevat teoreetilisest aspektist huvitavam kui noomen, pakkudes suurepäraselt arutlusainet.

Sõnaraamatute põhjal võib jõuda järeldusele, et konversioon on olnud eesti keeles sufikstuletuse kõrval üsna tavaline verbide moodustamise viis juba vanast ajast peale. Ilma liite abita moodustatud verbe leidub kõigis eesti keele sõnaraamatuis alates esimesest, saksa–eesti sõnaraamatust, mis ilmus 1637. aastal Heinrich Stahli koostatud esimese eesti keele grammatika lisana (Stahl 1637: 34–134). Nii näiteks on seal toodud sellised tänapäevakeeleski tavalised sõnad nagu *soola/ta* 'suolata' (vrd. *sool* : *soola* 'suola'), *kuiva/da* 'kuivaa' (← *kuiv* : *kuiva* 'kuiva'), *kogu/da* 'koota, kerätä' (← *kogu* 'koko'), *koorma/ta* 'kuormata, lastata' (← *koorem*: *koorma* 'kuorma'), *luba/da* 'luvata' (← *luba* 'lupa'), *müüri/da* 'muurata' (← *müür* : *müüri* 'muuri'), *risti/da* 'kastaa, ristiä' (← *rist* : *risti* 'risti') ja terve rida teisi. Kuid on selliseidki, mille asemel on nüüd kasutusel samast alusest lähtuv sufikstuletis. Mõned näited selle kohta.

Stahl 1637

ÕS 1984

nalja/ta (*nali* : *nalja* 'pila')
ohvri/da (*ohver* : *ohvri* 'uhri')
higi/da (*higi* 'hiki')
pattu/da (*patt* : *patu* : *pattu* 'synti')

nalja + ta/da 'pilailla'
ohver + da/da 'uhrata'
higi + sta/da 'hikoilla'
patu + sta/da 'tehdä syntiä, rikkoa'

Rohket materjali pakub 1869. aastal ilmunud mahukas Wiedemanni sõnaraamat. Ka murdekogud näitavad, et verbide moodustamine konversiooni teel on tõepoolest eesti keelele loomumane nähtus. Nii leidub murdesõnastikus (VMS 1982, 1989) muude kõrval ka terve rida selliseid keelendeid, mis kirjakeeleallikaist puuduvad. Saare murdest näiteks on registreeritud verbid *koiva/ta* 'ringi hulkuda' (← *koib* : *koiva* 'koipi'), *võru/da* '(võruna) ümber mässida (näiteks nõöri või traati)' (*võru* 'rengas'), *vedru/da* 'vetruda; vedruäkkega äestada' (*vedru* 'jousi; jousiäes'), *vihti/da* 'haspeldada, vihti ajada' (*viht* : *vihi* : *vihti* 'vyyhti'), *vurri/da* 'mett vurritada' (*vurr* : *vurri* 'hunajalinko'), *pruuti/da* 'pruudile andeid koguda' (*pruut* : *pruudi* : *pruuti* 'morsian'). Kodumurde tundjana võin kinnitada, et enamik neist verbidest on saarlase kõnepruugis ka tänapäeval tavalised sõnad. Niisugused puhtmurdelised keelendid näitavad kõige paremini, et konversiooni võib ilma kahtluseta pidada eesti rahvakeele sõnamoodustussüsteemi lahutamatuks osaks.

Mis puutub eesti uuemasse, käesoleva sajandi kirjakeelde, siis tuleb tõdeda, et areng on kulgenud sufikstuletuse eelistamise poole. Paljudel juhtudel, kus Wiedemanni sõnaraamat annab kõrvuti juurtüvelise ja sufikstüvelise

verbi, on püsima jäänud just viimane. Kuid arvestada tuleb ka sõnavara arengu teadliku suunamisega. Sõnavalik sõnaraamatus oleneb nii mõnelgi määral koostaja keelemaitsest ja põhimõttest. Ka konversiooni on erinevalt suhtunud. Sajandi esimesel poolel leidis see moodustusviis märkimisväärset tähelepanu. Eesti kirjakeele arengut oluliselt mõjutanud Johannes Voldemar Veski võttis terve rea seda tüüpi verbe Wiedemanni sõnaraamatust üle »Eesti õigekeelsus-sõnaraamatusse» (EÕS 1925–1937) ja lõi nende eeskujul ise ka uusi (Tauli 1968: 142). Sama joont jätkas Elmar Muugi laia levikuga »Väike õigekeelsus-sõnaraamat» (Muuk 1933). Tunduvalt tagasihoidlikumaks jääb konversiooni teel moodustatud verbide osa järgmistes sõnaraamatutes (VÕS 1953, ÕS 1960). Viimases õigekeelsussõnaraamatus (ÕS 1976) on taas märgata nihet konversiooni laiendamise suunas. Eeskätt puudutab see võõrtüvelisi keelendeid. Sõnaraamatu koostajate seisukohta väljendab Rein Kull, üks toimetajaist, järgmiselt: »Mõneti on ÕS-i uustrukis muutunud *eerima-* ja *ima-*verbide vahekord. Teatavasti võib SÕS-ist ja Muugi VÕS-ist leida rohkesti otse võõrnoomeneist saadud lühemaid *ima-*tuletisi. 1953. a. VÕS-is eelistati pikemaid *eerima-*verbe. Samale joonele jäädgi 1960. a. ÕS-iski. Viimase kümme aasta keeletarvituses, eelkõige oskuskeeles, on aga otsetuletised taas poolehoidu leidnud. Seda nihet kajastavad ka oskussõnastikud — —. ÕS-i uusväljaande koostajad lähtuvad põhireeglist, et *eerima-*verbi asemele saab tuletada samatähendusliku *ima-*sõna siis, kui verb lähtub substantiivist. — — Siin ei saa olla läbinisti järjekindel — —. — — ent üldtendents lühemuse poole peaks keeletarvitajal selge olema. — — otsetuletusele kui ühele hõlpsale tuletusviisile tuleb jätta üsna vaba tee» (Kull 1970: 399–400).

Sõnaraamatute võrdlusest tuleb muutunud seisukoht selgelt esile. Nii näiteks on 1960. a. ÕS-is real juhtudel üksnes *eer-*liiteline tuletis, 1976. a. sõnaraamat pakub aga kaks rööpset võimalust, kusjuures lühem võib olla kogu esikohal.

ÕS 1960	ÕS 1976
<i>boikot + eeri/da</i> 'boikotoida'	<i>boikotti/da</i> <i>boikot + eeri/da</i>
<i>spion + eeri/da</i> 'vakoilla, urkkita'	<i>spiooni/da</i> <i>spion + eeri/da</i>
<i>giljotin + eeri/da</i> 'giljotinoida'	<i>giljotiini/da</i> <i>giljotin + eeri/da</i>
<i>tsement + eeri/da</i> 'sementoida'	<i>tsementi/da</i> <i>tsement + eeri/da</i>

Osal juhtudel on mõlemas sõnaraamatus küll mõlemad võimalused pakutud,

kuid neid väärtustatakse erinevalt. Kui 1960. aastal on esikohale asetatud enamasti sufikstuletis, siis hiljem on kohad vahetatud.

1960	1976
<i>norm + eeri/da</i> 'normittaa'	<i>normi/da</i>
<i>normi/da</i>	<i>norm + eeri/da</i>
<i>galop + eeri/da</i> 'laukata'	<i>galoppi/da</i>
<i>galoppi/da</i>	<i>galop + eeri/da</i>
<i>protest + eeri/da</i> 'protestoida'	<i>protesti/da</i>
<i>protesti/da</i>	<i>protest + eeri/da</i>

Kui juba 1960. aastal on lühem keelend olnud soositum, siis on hiljem *eeri*-tuletis võidud hoopis ära jätta.

1976. a. ÕS, mis peaks nüüdiseesti kirjakeelesõnavara kõige paremini kajastama, sisaldab üle poole tuhande verbi, mille puhul võib enamvähem kindlasti eeldada konversioonmoodustust. Siia hulka ei ole arvatud juhtumeid, kus verbi kõrval on küll samatüveline noomen, teonimi, kuid kus tähenduse järgi ei ole võimalik otsustada, et üks keelend oleks primaarsem kui teine (vrd. näiteks *ravi* ja *ravi/da* või *müha* ja *müha/da*).

Materjali analüüs näitab, et põhimõtteliselt on võimalik moodustada verbi konversiooni teel mis tahes sõnaliigist. Kõige sagedamini on selleks siiski *s u b s t a n t i i v*. Järgnevates näidetes on alussõna antud nominatiivvormis, millele vajaduse korral on lisatud ka genitiiv, harvem partitiivgi, et tüvede vormiline samasus paremini esile tuleks. Samal põhjusel on verbi infinitiivitunnus eraldatud kaldjoonega.

hari : harja 'harja' → *harja/ta* 'harjata', *palk : palga* 'palkka' → *palga/ta* 'palkata', *pall : palli* 'pallo' → *palli/da* 'syöttää', *käi : käia* 'tahko' → *käia/ta* 'tahko/ta', *lubi : lubja* 'kalkki' → *lubja/ta* 'kalkita', *kork : korgi* : *korki* 'korkki' → *korki/da* 'korki/ta', *haak : haagi : haaki* 'haka' → *haaki/da* 'kiinnittää haalla', *kõblas : kõpla* 'kuokka' → *kõbla/ta* 'kuokkia', *haav : haava* 'haava' → *haava/ta* 'haavoittaa, loukata', *nõel : nõela* 'neula' → *nõela/ta* 'pistää', *rohi* 'ruoho' → *rohi/da* 'kitkeä'

Teine arvukam moodustustüüp on *adjektiiv* → *verb*. Olgu väike valik neistki.

julge 'rohkea' → *julge/da* 'rohjeta, uskaltaa', *kuum : kuuma* 'kuuma' → *kuuma/ta* 'kuumoittaa', *nüri* 'tylsä' → *nüri/da* 'tylsyttää', *nudi* 'nuti, nupo' → *nudi/da* 'tehdä nutiksi', *märg : märja* 'märkä' → *märja/ta* 'tehdä märäksi', *alp : albi : alpi* 'turhamainen' → *alpi/da* 'keikailla, olla turhamainen', *rauge* 'raukea' → *rauge/da* 'raueta'

Muude sõnaliikide osatähtsus moodustusalusena on väike. Üksainus näide on *pronoomenist* lähtuva verbi kohta – *oma/da* 'omistaa' (← *oma*).

Vähestel juhtudel on verbi andnud muutumatu sõna tüvi: *kaasa* 'mukaan' → *kaasa/ta* 'ottaa mukaan', *läbi* 'läpi' → *läbi/da* 'lävistää, mennä lävitse', *taga* 'takana' → *taga/da* 'taata, turvata', *järgi* 'mukaan' → *järgi/da* 'seurata', *vaja* 'tarpeen' → *vaja/da* 'tarvita, olla tarpeen', *kiiva* 'vinoon, viisioon' → *kiiva/ta* 'kiskoa vinoon', *nurja* (näit. *nurja minna* 'mennä nurin') → *nurja/ta* 'tehdä tyhjäksi, rikkoa'.

Üldjuhul on konverteerunud juurtüved. Üsna vähe näiteid leidub sufikstüvede verbistumise kohta: *visa-nd* 'luonnos, skitsi' → *visanda/da* 'luonostaa, skitsata', *märge-nd* 'eristav märke' → *märgenda/da* 'märgendiga varustada' või *oime-tu* 'tajuton' → *oimetu/da* 'oimetuks muutuda' jmt.

Konversioonist eesti keeleteadlaste pilgu läbi

Juba 19. sajandi grammatikud käsitlesid konversiooni omaette sõnamoodustusviisina, pidades seda küll tuletuseks, kuid lahutades sufikstuletusest. Nii jagab Eduard Ahrens verbituletuse kaheks alaliigiks, millest üks on sufikstuletus ja teine »Noomenitüvede ülevõtmine verbitüvedeks, sageli koos tüvevokaali muutumisega« (Ahrens 1853: 129). Samas esitab ta rea selgitavaid näiteid nagu *paik*, a 'paikka' → *paiga/ta* 'paikata', *ruun*, a 'ruuna' → *ruuna/ta* 'kuohita, leikata', *sõda* 'sota' → *sõdi/da* 'sotia', *nõrk*, a 'heikko' → *nõrke/da* 'nääntyä' jm. Tähelepanuväärse põhjalikkusega kirjeldab Wiedemann oma grammatikas noomeneist tuletatud verbe, mis on erinevalt sufikstuletisest moodustatud ilma liiteta (Wiedemann 1875: 226–231).

Käesoleva sajandi grammatikad valmistavad aga tõelise üllatuse. Konversioon, võimalus moodustada verbe ilma liiteta, vaikitakse nüüd peaaegu täiesti maha, nagu ei oleks sellist nähtust eesti keeles ülepea olemaski. Olen leidnud sajandi esimese poole keeleõpetuste hulgas vaid üheainsa, milles eristatakse kaht laadi verbituletust. Üks on liidete abil tuletamine ja teine »ilma tuletusliideteta lihtsalt tegusõnaliste lõppude külge liitmise teel« (Pöld 1920: 148–149). Pärast seda järgneb konversiooni seisukohalt eesti grammatikakirjanduses pikk, aastakümneid kestev vaikuseperiood. Oleks raske uskuda, et korruga ei märganud grammatikakirjutajad selle moodustusviisi olemasolu keeles. Tõenäoliselt oli põhjus kirjeldusmeetodikas. Eesti lingvistilises traditsioonis on sõnamoodustuse mõiste ikka seostunud uue tüve moodustamisega. Uue tüve moodustamise võimalusi on kaks: 1) liitmine – kaks või ka rohkem tüve liidetakse uueks iseseisvaks tüveks ja saadakse liitsõna (*jalg + ratas* → *jalgratas*) ja 2) tuletus, kus tüvi saadakse nii, et olemasolevale tüvele lisatakse tuletusliide (*saar + lane* → *saarlane*). Et konversiooni korral kumbagi sellist ei toimu ja et uut tüve te-

gelikult ei moodustatagi, siis ei olnudki seda võimalik olemasoleva kirjeldussüsteemi raames käsitleda.

Taas leiab konversioon käsitlemist alles 1968. aastal. Sellele juhib tähelepanu Rootsis elav eesti pagulasteadlane Valter Tauli oma teoses »Keelekorralduse alused». Väärrib märkimist, et siin seatakse eesti keel juba laiemasse, üldkeeleteaduse konteksti: »Keeled erinevad võimaluste ja kerguse poolest tuletada verbe substantiivist, eriti kõige ökonoomsemal viisil, nullmorfeemi abil või otsetuletuse teel, s.t. tarvitades paljast substantiivi tüve ilma liiteta. See on suhteliselt kerge näit. inglise ja rootsi keeles. — — See on kaunis sagedane ka prantsuse, saksa ja e e s t i (sõrendus — S. Vare) keeles, vrd. e. *filmima*, *soolama*. — — Selle tuletusviisi võimalused eesti keeles ei ole kaugeltki ammendatud ja selle meetodiga me saaks veel hulga vajalikke verbe, — —» (Tauli 1968: 142). Otsetuletust käsitleb Tauli ka oma eesti keele grammatikais (Tauli 1972: 104–106; 1973: 167–168). Alles ühenduses akadeemilise grammatika ettevalmistustööga tuleb see moodustusviis lõpuks kõne alla ka Eestis (Vare 1979: 7–11). Seda tutvustatakse ka kui üht harilikumat verbide moodustamise viisi oskuskeeles (Erelt 1982: 60–61, 84). Möödub veel mõni aasta ja taasavastatud vana nähtus leiab oma koha kooligrammatikaski (Vare 1984: 5, 37–38; 1992: 4, 32–34). Neile käsitlustele on aga iseloomulik, et tähelepanu all on eeskätt konversiooni praktiline külg. Selle kõrval on nähtuse teoreetilist aspekti vaid üsna põgusalt puudutatud. Lähemat selgitust vajaksid mitmed küsimused, eriti konversiooni vahetõrge vormimoodustuse ja sufikstuletusega ning tüve identsuse küsimus. Lootes, et need probleemid võiksid ehk ka soome keele seisukohalt teatud huvi pakkuda, peatungi neil järgnevalt.

Moodustusmehhanism; vahetõrge vormimoodustusega

Millistel vahenditel õieti põhineb verbi moodustamine konversiooni korral? See on üks esmaseid küsimusi, millele sõnamoodustuse uurija püüab vastust leida. Enamasti osutatakse, et selleks vahendiks on ühe paradigmatuubi asendamine teisega, s.t. verbi muutmistüübiga. Kahtlemata see ongi nii. Kuid muutmistüüpide erinevus seotakse sageli üksnes morfoloogilise poole, s.t. muutemorfeemide erinevusega. Kui piirduda alusvormide võrdlusega, siis võib tõepoolest jääda mulje, et konversiooni tagavad puhtalt morfoloogilised vahendid: vrd. näiteks *julge* 'rohke' → *julge/da* 'rohjeta', või *rohi* 'ruoho' → *rohi/da* 'kitkeä'. Ei tohi aga unustada, et paradigmatuüpide erinevuse määravad rõõpselt kaht laadi asjaolud — morfoloogilised ja süntaktilised. Ühtki vormi ja verbivormi eriti ei saa välja kiskuda sel-

lest süntaktilisest ümbrusest, kuhu ta kuulub. On üsna ilmne, et nii nagu vormimoodustuse korral nii ka konversiooni korral tuleb ühtaegu arvesse võtta nii morfoloogilist kui ka süntaktilist poolt ja verbistumine põhineb grammatilistel vahenditel kogu nende kompleksuses. Samas osutab lausetasandil analüüs, et eri tüüpi grammatiliste vahendite roll ei ole päris samaväärne. Võtame selgituseks järgmise näite.

Ema ütles pojale: »Ma ostsin sulle uue kamm i. Kamm i oma juuksed nüüd ilusti ära.»

Ema esimeses lauses esineb substantiivi *kamm* genitiivivorm *kamm i*. See märgib eset. Teises lauses on väliselt täpselt samasugune keelend, mis märgib aga tegevust ja on verbivorm. Mõlemad vormid on ilma tunnusetähe. Sama pelk tüvi täidab kord üht, kord teist funktsiooni. Seega morfoloogilised vahendid antud juhul vormimoodustuses ja ühtlasi ka konversioonis ei osale. Järelikult on eristav ja ühtlasi nii tähendust kui ka vormi identifitseeriv funktsioon siin ainuüksi süntaktilistel tunnustel. Siit omakorda tuleneb, et süntaktilistel vahenditel on koguni primaarne verbistav väärtus.

Eelnevast järeldub, et muutemorfeemid ja süntaktiline roll, mille ülesandeks on ikka peetud grammatiliste suhete väljendamist, võivad samal ajal edukalt toimida ka kui sõnamoodustusvahendid. See näitab veel kord, kui ühtne on keelesüsteem ja kui tinglik on vormi-, lause- ja sõnamoodustusvahendite funktsionaalne vastandamine.

Tüve samasuse ja erisuse küsimus

Tüve identsuse küsimus kerkib neil juhtudel, kus verbi ja ta aluse tüvevokaalid on erinevad. Niisuguseid näiteid leidub rohkesti. Põhimõtteliselt võivad omavahel vahelduda kõik eesti sõnatüve järgsilbis esinevad vokaalid (*a, e, i, u*).

a → e:	<i>muna</i> 'muna' → <i>mune/da</i> 'munia'
a → i:	<i>kerä</i> 'kerä' → <i>keri/da</i> 'keriä'
a → u:	<i>nõel</i> : <i>nõela</i> 'neula' → <i>nõelu/da</i> 'parsia'
e → a:	<i>tuul</i> : <i>tuule</i> 'tuuli' → <i>tuula/ta</i> 'tuulettaa, tuultaa'
e → i:	<i>sõlm</i> : <i>sõlme</i> 'solmu' → <i>sõlmi/da</i> 'solmia'
e → u:	<i>selge</i> 'selvä' → <i>selgu/da</i> 'selvitä'
i → a:	<i>rist</i> : <i>risti</i> 'risti' → <i>rista/ta</i> 'panna ristiin'
i → e:	<i>katki</i> 'poikki' → <i>katke/da</i> 'katketa, mennä poikki'
i → u:	<i>lõhki</i> 'halki, kahtia' → <i>lõhku/da</i> 'rikkoa'
u → a:	<i>tolm</i> : <i>tolmu</i> 'pöly' → <i>tolma/ta</i> 'pölytä'

u → e: *suits* : *suitsu* 'savu' → *suitse/da* 'savuta, suitsuta'
 u → i: *õhk* : *õhu* 'ilma' → *õhki/da* 'räjäyttää'

Mingit selget korrapära on siin raske näha. Eesti murretes on tüvevokaali vaba, ilma nähtava põhjuseta varieerumine väga tavaline (vrd. VMS) ja tõenäoliselt sellega on suurel määral seletatav ka kirjakeele vastav nähtus. See ei puuduta üksnes konversiooni, vaid seda esineb ka sufikstuletuses: vrd. näiteks *kord* : *korra* 'kerta' → *korru+ta/da* 'kerrata (lankaa); kertoa (matem.)' või *küür* : *küüru* 'köyry' → *küüra+kas* 'köyryselkäinen'. Varieerumist tuleb ette ka muutevormides, samuti võrdlusastmete moodustamisel: näiteks *karda/n* 'pelkään', kuid *karde/takse* 'pelätään'; *must* : *musta* 'musta; likainen' ja *muste/m* 'mustempi; likaisempi'.

Konversiooni korral võib tüvevokaali vaheldusel olla siiski ka funktsionaalne väärtus. See tähendab, et vokaali erinevust kasutatakse tähenduse eristamise märgina. Selline vajadus tekib siis, kui ühest ja samast alustüvest on moodustatud rohkem kui üks verb. Homonüümia vältimiseks varieeritakse tüve kuju, kusjuures üheks võimaluseks on muuta tüvevokaali:

sõna 'sana' → 1) *sõna/da* 'sanoa, lausua'
 2) *sõnu/da* 'moittia, loitsia'
nõel : *nõela* 'neula' → 1) *nõela/ta* 'pistää'
 2) *nõelu/da* 'parsia'

Peab rõhutama, et rööpkeelendite täpsem tähendus ei olene konkreetsest tüvevokaalist, vaid on määratud kokkuleppega ja tuleb meelde jätta. Tüvevokaalide erinevus vaid osutab, et rööbikute sisu on erinev. On vaja siiski tähele panna, et teatud tähenduste korral eelistatakse üht vokaali teisele. Kõige selgemalt ilmneb see intransitiivse ja transitiivse tähenduse opositsiooni korral. Kui selline vastandus aset leiab, siis enamasti väljendatakse intransitiivne tähendus *u*-tüvelise verbiga ja transitiivse tähenduse korral valitakse mõne muu vokaaliga tüvevariant. Kui alustüves vokaal ei varieeru, võidakse seda vajaduse korral varieerida verbi moodustamisel. Võrdleme näiteks: *rohi* : *rohu* : *rohtu* 'ruoho' → 1) *rohi/da* 'kitkeä' ja 2) *rohtu/da* 'ruohotua'; *kaasa* 'mukaan' → 1) *kaasa/ta* 'ottaa mukaan' ja 2) *kaasu/da* 'seurata, liittyä'. On aga oluline märkida, et mitte alati ei seostu tüvevokaali vaheldus tingimata intransitiivse ja transitiivse tähenduse vastandusega. See võib toimuda ka näiteks intransitiivse tähenduse raames erinevate leksikaalsete tähenduste korral:

tolm : *tolmu* 'pöly' → 1) *tolmu/da* 'pölyttää'
 2) *tolma/ta* 'pölytä'

aur : *auru* 'höyry' → 1) *auru/da* 'höyryntyä'
2) *aura/ta* 'höyrytä'

u-tüveliste verbidega ühenduses kerkib väga tõsine tõlgitsusviisi küsimus. Nimelt on intransitiivseid *u*-verbe üsna üksmeelselt harjutud pidama *u*-liitelisteks tuletisteks, niisiis liigendatava tüvega keelenditeks. Selline lähenemine ei tekita erilisi küsimusi seni, kui vaadelda neid verbe ainult oma tähendus- ja vormirühma raames ja lähtuda üksnes vokaali muutusega juhtudest: näiteks *kord* : *korra* → *kord* + *u/da* või *selge* → *selg* + *u/da*. Selle kõrval on aga terve rida võrdlemisi tülikaid juhtumeid, kus otsustada ei ole nii lihtne. Kuidas analüüsida näiteks verbe, mille alustüvi lõped samuti *u*-ga? Kas *kaldu/da* või *kald* + *u/da* 'kallistua' (moodustusalus *kaldu* 'viistossa, vinossa'); kas *suitsu/da* või *suits* + *u/da* 'savuta' (vrd. *suits* : *suitsu*)? Kui tõlgitseda *u* siingi liitena, eeldades tüvevokaali ja sufiksi koosinemist, kattumist, kerkib uusi küsimusi. Verbi *suitsuda* kõrval on veel teinegi samast alustüvest lähtuv intransitiiv *suitse/da* 'savuta', kus tüvevokaali muutumine on väljaspool kahtlust (vrd. samuti näiteks *katki* 'poikki' → *katke/da* 'mennä poikki' või *nõrk* : *nõrga* 'heikko' → *nõrke/da* 'kuihtua'). Kas pidada *e*-d niisugusel juhul liiteks? Kui nii, kuidas tõlgitseda sama muutust tuletises *suitse* + *ta/da* 'polittaa'? Kui aga konteksti veidi laiendada, lisandub probleeme veelgi. Mida arvata näiteks transitiivsetest *u*-verbidest, mille puhul on samuti toimunud tüvevokaali muutumine: *nõel* : *nõela* → *nõelu/da*, *lõhki* 'halki, kahtia' → *lõhku/da* 'rikkoa' või *katki* 'poikki' → *katku/da* 'nyhtää, tempoa'? Kas tuleks ehk siingi liidet näha, muidugi mõista hoopis teise funktsiooniga? Kuid viimast laadi näidete põhjal tuleb selgelt esile seegi asjaolu, et *u* iseene- sest ei anna verbile veel intransitiivset sisu, hoolimata sellest, et valdav osa intransitiivseid verbe on *u*-tüvelised. Analoogilist arutlusainet pakuvad ka muud laadi vokaalivaheldused. Näeme siis, et järeldused, mis kitsamas kontekstis võivad näida piisavalt veenvatena, võivad vaatenurga laienedes küsitavaks muutuda või koguni uutega asenduda. See kehtib ka eespool kõne all olnud *u*-tüveliste verbide kohta. Kui vaadata neid ühenduses tüve varieerimisega üldiselt, siis lisab see arvestatavaid argumente, et käsitleda selliseid verbe juurtüvelistena ja nende moodustamist konversioonina. On ju ka muutevormide moodustamisel eesti keeles tüve varieerimisel oluline osa. Sagedi on tüvevokaal ainuke vormi eristav ja identifitseeriv vahend, ilma et seda vokaali tingimata omaette morfeemiks oleks põhjust pidada. Võrdleme näiteks ainsuse nominatiivi *kala* ja ja mitmuse partitiivi *kalu* või sõna *saag* ainsuse partitiivi *saagi* ja mitmuse partitiivi *saage*.

Konversiooni ja sufikstuletuse vahekorra

Tähelepanu väärivad eeskätt kaks aspekti: 1) tuletiste tähendus ja 2) moodustusviiside võrdlus.

Võrreldes ilma liiteta ja liite abil moodustatud verbe, ilmneb, et moodustusviisist ei sõltu verbi tähendus. Nii kirjakeele kui ka murdematerjal näitab, et kummagi moodustusviisiga ei seostu otseselt mingeid eritähendusi ja et samalaadsed leksikaalsed tähendused võivad esineda mõlemal juhul. See tuleb hästi esile, kui võrdleme erineva moodustusviisiga, kuid samalaadse sisuga keelendeid.

KONVERSIOON	SUFIKSTULETUS
<i>saagi/da</i> 'sahata'	<i>suusa + ta/da</i> 'hiihtää' (<i>suusk</i> : <i>suusa</i> 'suksi')
<i>kammi/da</i> 'kammata'	<i>uisu + ta/da</i> 'luistella' (<i>uisk</i> : <i>uisu</i> 'luistin')
<i>harja/ta</i> 'harjata'	<i>kühvel + da/da</i> 'lapioida' (<i>kühvel</i> 'lapi')

Kõik ülaltoodud verbid väljendavad tegevust selle vahendi järgi.

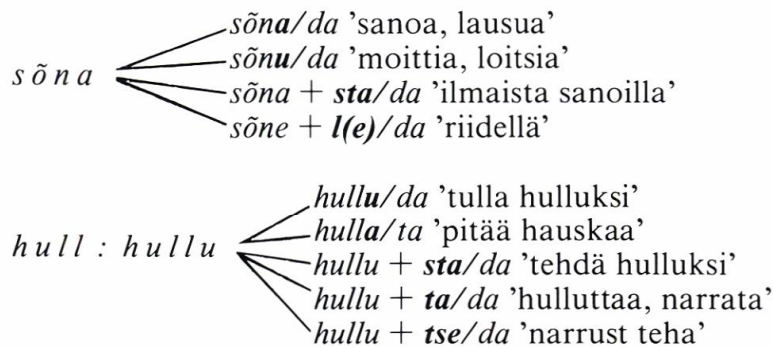
Et moodustusviis ei mõjuta tähendust, nähtub sellestki, et samast tuletusalusest lähtuvad erineva ehitusega verbid võivad olla omavahel sünonüümid. Eesti murretes on selline moodustusviiside varieerumine üsna tavaline; näiteks *varga/da* – *varas + ta/da* 'varastaa' (← *varas* : *varga*), *kooli/da* – *kooli + ta/da* 'kouluttaa' (← *kool* : *kooli*), *halva/ta* – *halva + ta/da* 'halvata, lamauttaa' (← *halb* : *halva* 'huono') jms. (VMS). Samasuguseid sünonüümide paare leidub kirjakeeleski: *kulla/ta* – *kulla + ta/da* 'kullata', *raami/da* – *raami + sta/da* 'kehystää' (← *raam* : *raami* 'kehys', *sina/da* – *sine + rda/da* 'sinertää' (← *sina* 'sini') (vrd. ÕS 1976).

Konkreetsetel üksikjuhtudel võib aga moodustusviiside erinevus kanda ka funktsionaalset väärtust. See avaldub nii, et erinevate leksikaalsete tähenduste või tähendusvarjunditegi korral kasutatakse erineva ehitusega verbe. ÕS 1976 pakub seda laadi näiteid küllalt palju. Esitan neist väikese valiku.

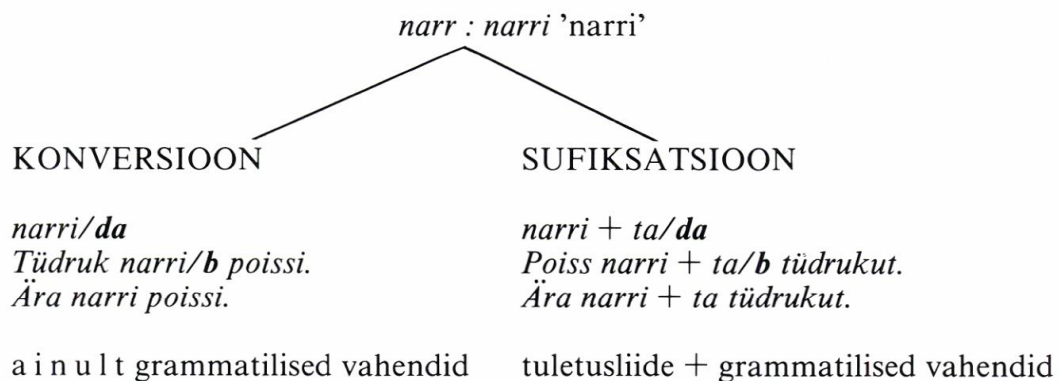
KONVERSIOON	SUFIKSTULETUS
<i>nokki/da</i> 'nokkia'	<i>noki + tse/da</i> 'näperrellä'
<i>talla/ta</i> 'tallata'	<i>tallu + ta/da</i> 'pohjata'
<i>kuiva/da</i> 'kuivua, kuivaa'	<i>kuiva + ta/da</i> 'kuivata'
<i>rauge/da</i> 'raueta'	<i>rauge + sta/da</i> 'raukaista'
<i>jälgi/da</i> 'seurata'	<i>jälje + nda/da</i> 'matkia, jäljitellä' (← <i>jälg</i> : <i>jälje</i> 'jälki')

Selline tähenduste eristamise võimalus ei seostu ainult juur- ja sufikstüve opositsiooniga, vaid erinevusega üldisemalt. Nagu eespool juba juttu oli,

võib sedasama eesmärki täita ka türevokaali vaheldus. Sama funktsioon on väga sageli ka erinevate liidete vastandusel. Nii võimaldab ühelt poolt liite puudumine koos tüve kuju võimaliku varieerumisega ja teiselt poolt mitmete erinevate liidete olemasolu moodustada ühest ja samast alustüvest vajaduse korral terve pesakonna verbe, millest igaühel võib olla oma, teistest vähemal või suuremal määral erinev sisu.

Lõpuks peatugem lühidalt konversiooni ja sufikstuletuse võrdlusel ka vormilisest aspektist. Eespool selgus, et konversiooni korral põhineb verbi moodustamine puhtalt grammatilistel vahenditel. Tekib küsimus: millised vahendid tagavad verbistumise sufikstuletuse korral? Et selles selgusele jõuda, võrdleme samast moodustusalusel lähtuvaid erineva ehitusega rööpkeelendeid omavahel.

Võrdlusest tuleb hästi esile, et sufiksatsiooni korral moodustatakse uus tüvi, konversiooni korral aga mitte. Selles nende kahe moodustusviisi erinevus seisnebki. Kuid samas seob neid ka väga oluline sarnasus. Uus, sufiksi abil moodustatud tüvi on oma iseloomult seotud tüvi. Ta ei esine omaette ja verbivorm saab tast vaid ühenduses verbile omaste grammatiliste näitajatega. Nagu skeemistki näha on, esinevad sufikstuletuse korral lisaks tuletusliitele ka kõik need grammatilised vahendid mis konversiooni puhulgi. Võib

siis öelda, et verbide moodustamine on eesti keeles küll võimalik ilma tule-
tusliiteta, kuid ei ole mingil juhul võimalik ilma grammatilisi vahendeid ka-
sutamata. Seega põhineb verbituletus eeskätt just grammatilistel vahenditel,
neilsamadel vahenditel mis verbivormide moodustaminegi. Ehk teisiti öeldes:
põhimõtteliselt, süsteemi tasandil on verbivormi moodustus üht-
lasi ka verbimoodustus. Uus lähenemisnurk võib mõnikord viia
ootamatult lihtsale järeldusele.

KIRJANDUS

- AHRENS, EDUARD 1853: Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes.
Erster Theil: Formenlehre. Zweite umgearbeitete Auflage. Reval.
- ERELT, TIHU 1982: Eesti oskuskeel. Toimetanud Ustus Agur. Tallinn.
- EÕS 1925–1937 = Eesti õigekeelsus-sõnaraamat. I–III. Tartu.
- FLEISCHER, WOLFGANG 1983: Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 5. Auf-
lage. Leipzig.
- HÄKKINEN, KAISA 1990: Mistä sanat tulevat? Suomalaista etymologiaa. Tietolipas
117. Helsinki.
- KOSKI, MAUNO 1982: Suomen johto-opin morfologiaa. Fennistica 4. Åbo Akademi,
Suomen kielen laitos. Turku.
- KULL, REIN 1970: *Quo vadit* eesti õigekeelsussõnaraamat. Sõnamoodustuse sihisea-
deid. – Keel ja Kirjandus 7, lk. 390–404.
- LES = Lingvističeskij enciklopedičeskij slovar'. Glavnyj redaktor V. N. Jarceva.
Moskva 1990.
- MARCHAND, H. 1960: The Categories and Types of Present-Day English Word-Forma-
tion. 2nd edition. München.
- MUUK, ELMAR 1933: Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Tartu.
- PÖLD, H. 1920: Eesti keeleõpetus I jagu. Hääle- ning sõnaõpetus. Teine, täiendatud
trükk. Tallinn.
- QUIRK jt. 1974 = QUIRK, R. – GREENBAUM, S. – LEECH, G. – SVARTVIK, J., A grammar
of contemporary English. London.
- RG = Russkaja grammatika. Tom I. Fonetika, fonologija, udarenie, intonacija, slo-
voobrazovanie, morfologija. Akademija nauk SSSR. Institut russkogo
jazyka. Moskva 1982.
- STAHL, HEINRICH 1637: Anführung zu der Estnischen Sprach. Revall.
- SWEET, HENRY 1892: A new English Grammar, logical and historical. Part I. Intro-
duction, Phonology and Accidence. Oxford.
- SÕS = Suur õigekeelsus-sõnaraamat. 1.–2. vihik. Tartu, 1948–1951.
- TAULI, VALTER 1968: Keelekorralduse alused. Stockholm.
- 1972: Eesti grammatika I. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus. Uppsala.
- 1973: Standard Estonian Grammar. Part I. Phonology, morphology,
word-formation. Uppsala.
- VARE, SILVI 1979: Lähtekohti eesti derivatsiooni käsitlemiseks. Eesti NSV Teaduste
Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn.
- 1984: Sõnamoodustus. – Peep Nemvalts – Silvi Vare, Eesti keele õpik X
klassile. Toimetanud Reet Kasik. Lk. 3–59. Tallinn.
- 1992: Sõnamoodustus. – Mati Erelt – Silvi Vare, Eesti keele õpik XI
klassile lk. 3–64. Tallinn.
- VMS = Väike murdesõnastik. Toimetanud Valdek Pall. I 1982, II 1989. Tallinn.

- VÕS 1953 = Väike õigekeelsuse sõnaraamat. Tallinn.
 WIEDEMANN, FERDINAND JOHANN 1869: Ehstnisch-deutsches Wörterbuch. St. Petersburg.
 ——— 1875: Grammatik der ehstnischen sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte. St.-Petersbourg.
 ÕS 1960 = Õigekeelsuse sõnaraamat. Toimetanud E. Nurm, E. Raiet ja M. Kindlam. Tallinn.
 ÕS 1976 = Õigekeelsussõnaraamat. Toimetanud R. Kull ja E. Raiet. Tallinn.

Zur Konversion in der estnischen Wortbildung

SILVI VARE

Die Konversion, d. h. die Möglichkeit der Wortbildung durch einfache Überführung eines Wortes in eine andere Wortart ohne die Verwendung von Derivationsuffixen, ist in vielen Sprachen bekannt. Als typische Konversionsprache wird das Englische angesehen, und gewöhnlich greift man bei der Erläuterung dieses Phänomens auch auf Beispiele aus dem Englischen zurück: vgl. z. B. *bottle* (Substantiv) → *to bottle* (Verb) oder *dry* (Adjektiv) → *to dry* (Verb). Bisher ist die Konversion im Estnischen nur sehr wenig besprochen worden. Dieser Artikel bemüht sich, diese Lücke teilweise zu füllen. Näherer Betrachtung soll hier die Bildung von Verben durch Konversion unterzogen werden.

Aufgrund umfangreichen Materials zeigt die Autorin, daß die Konversion neben der Suffigierung im Estnischen schon seit alters her eine ganz gewöhnliche Methode zur Bildung von Verben ist. Verben, bei denen das grammatische Verbkennzeichen direkt an den zugrundeliegenden Stamm gefügt ist, sind in allen Wörterbüchern, angefangen bei dem ältesten (1637) bis zu den neuesten, zahlreich anzutreffen. Am häufigsten ist ein Substantiv die Ausgangsform einer solchen Bildung: *rohi* ‚Kraut‘ → *rohi/ma* ‚jäten‘ (-*ma* ist Infinitivzeichen), *hari* ‚Bürste‘ → *hari/ma* ‚reinigen; (aus)bilden‘, *muna* ‚Ei‘ → *mune/ma* ‚Eier legen‘. Ganz gewöhnlich ist auch die Bildung aus einem Adjektiv: z. B. *julge* ‚mutig‘ → *julge/ma* ‚wagen‘, *nüri* ‚stumpf‘ → *nüri/ma*

‚abstumpfen‘ oder *rauge* ‚schwach‘ → *rauge/ma* ‚schwach werden‘. Aber auch aus einer Partikel kann ein Verb gebildet werden: *läbi* ‚durch‘ → *läbi/ma* ‚passieren‘, *kaasa* ‚mit‘ → *kaasa/ma* ‚einbeziehen‘, *järgi* ‚nach, gemäß‘ → *järgi/ma* ‚befolgen‘. Wie in der Schriftsprache, so ist die Konversion auch in den estnischen Dialekten produktiv. Überraschender aber dürfte die Tatsache sein, daß das Phänomen der Konversion im größten Teil der estnischen Grammatiken stillschweigend völlig übergangen wird. Nach Meinung der Verfasserin rührt dies von der Begrenztheit der Beschreibungsmethode her. In der estnischen linguistischen Tradition wird der Begriff der Wortbildung mit der Bildung eines neuen Stammes verbunden. Es gibt zwei Möglichkeiten zur Bildung eines neuen Stamms: 1) Komposition — zwei oder auch mehr Stämme werden zu einem neuen selbständigen Stamm zusammengefügt, das Ergebnis ist ein Kompositum (*jalg* ‚Fuß, Bein‘ + *ratas* ‚Rad‘ → *jalgratas* ‚Fahrrad‘) und 2) Derivation, bei der ein neuer Stamm durch Anfügung eines Derivationsuffixes an den Stamm entsteht (*saar* ‚Insel‘ + *lane* → *laarlane* ‚Insulaner‘). Da aber im Falle der Konversion weder das eine noch das andere stattfindet und ein neuer Stamm ja tatsächlich gar nicht gebildet wird, war es unmöglich, das Phänomen im Rahmen des zur Verfügung stehenden Beschreibungssystems zu erfassen. Es gab keine andere Möglichkeit, als das

lästige Phänomene schlicht zu ignorieren. Daher ist es verständlich, daß die theoretischen Aspekte der Konversion in der estnischen Sprachwissenschaft noch so gut wie unbehandelt sind. Von der Autorin werden drei Probleme, die Aufmerksamkeit verdienen, zur Sprache gebracht: 1) die Frage, ob es sich um denselben oder einen anderen Stamm handelt; 2) die Beziehungen zwischen Konversion und Formbildung; 3) die Beziehungen zwischen Konversion und suffixaler Derivation.

Die Frage der Identität des Stammes erhebt sich in den Fällen, in denen die Stammvokale von Verb und zugrundeliegendem Wort verschieden sind. Beispiele dafür gibt es zahlreich. Grundsätzlich können alle in der nichtersten Silbe estnischer Stämme vorkommenden Vokale (*a, e, i, u*) untereinander wechseln; z. B. *a* → *e* (*muna*, aber *mune/ma*) und *e* → *a* (*tuul* ‚Wind‘, Genetiv *tuule*, aber *tuula/ma* ‚wurfeln‘); *a* → *i* (*kerä* ‚Knäuel‘, aber *keri/ma* ‚(auf)wickeln‘) und *i* → *a* (*rist* ‚Kreuz‘, Genetiv *risti*, aber *rista/ma* ‚kreuzen‘); *a* → *u* (*nõel* ‚Nadel‘, Genetiv *nõela*, aber *nõelu/ma* ‚stopfen‘) und *u* → *a* (*tolm* ‚Staub‘, Genetiv *tolmu*, aber *tolma/ma* ‚stauben‘) usw. Der Wechsel eines solchen Stammvokals wird in der estnischen Linguistik in bestimmten Fällen als Derivation, der Stammvokal des Verbs entsprechend als Suffix angesehen. In anderen Fällen dagegen wird die analoge Erscheinung als Stammvariation interpretiert, nicht aber als die Bildung eines neuen Stammes. Als Kriterium wird dabei der Zusammenhang zwischen Verbbedeutung und jeweiligem Stammvokal herangezogen. Ein solcher Zusammenhang zwischen Bedeutung und Form besteht unbestreitbar in bestimmtem Umfang (z. B. ist der größte Teil der *u*-stämmigen Verben intransitiv). Dennoch hält die Verfasserin dies noch für kein ausreichendes Argument, um den Stammvokal in einem solchen Fall unbedingt als Suffix interpretieren zu müssen. Die Variation des Stammvokals ist im Estnischen eine relativ verbreitete Erscheinung, was auch bei der Beurteilung von Einzelfällen berücksichtigt werden muß. Besonders häufig ist der Wechsel des Stammvokals in den Dialekten, wo die unterschiedlichen Formen des

Stammes meist in einem Verhältnis freier Variation zueinander stehen. In der estnischen Schriftsprache allerdings haben sie oft funktionalen Wert angenommen. D. h. mit der verschiedenen Gestalt des Stammes wird eine verschiedene lexikalische oder grammatische Bedeutung verbunden. Aus der Variation des Stammvokals hat sich eine der üblichen Möglichkeiten zur Vermeidung von Homonymie entwickelt. Zum Vergleich z. B. folgende Verben, denen zwar jeweilig derselbe Stamm zugrunde liegt, die aber verschiedene Bedeutung und dank unterschiedlicher Stammvokale auch verschiedene Gestalt haben: *suits(u)* ‚Rauch‘ → 1) *suitsu/ma* ‚rußig werden‘, und 2) *suitse/ma* ‚rauchen‘; *lõhki* ‚entzwei‘ → 1) *lõhka/ma* ‚sprengen‘ und 2) *lõhku/ma* ‚spalten‘; *aur(u)* ‚Dampf‘ → 1) *auru/ma* ‚verdampfen‘ und 2) *aura/ma* ‚dampfen‘; *sõna* ‚Wort‘ → 1) *sõna/ma* ‚sagen‘ und 2) *sõnu/ma* ‚schelten‘. Doch Variation des Stammvokals tritt nicht ausschließlich in Verbindung mit Konversion auf. Sie kommt auch im Zusammenhang mit Suffixderivation vor, wo sie gleichzeitig zur Differenzierung von Bedeutungen beitragen kann: vgl. z. B. *oma* ‚eigen‘ → 1) *oma + sta/ma* ‚in Besitz nehmen‘ und 2) *omi + sta/ma* ‚zuschreiben, beimessen‘. Analog kann auch die Bildung von Flexionsformen auf der Variation des Stammvokals beruhen. Ungeachtet dessen wird in einem solchen Fall der Stammvokal nicht als Flexionsmorphem angesehen: vgl. z. B. *jalg* – Part. Sing. *jalga*, Part. Pl. *jalgu* oder *võit* ‚Sieg‘ – Part. Sing. *võitu* und Part. Pl. *võite*. Anbetracht des Gesagten ist die Autorin der Meinung, daß die Wechsel des Stammvokals ihrem Wesen nach zusammengehören und kein Anlaß zu einer anderen Interpretation besteht.

Bei der Analyse der Beziehungen zwischen Konversion und Wortbildung stellt die Autorin klar, daß sie hinsichtlich ihrer Mittel völlig zusammenfallen. Flexionsmorpheme und syntaktische Rolle haben gleichzeitig die Funktion von sowohl Form- als auch Wortbildungsinstrumenten; diese beiden Prozesse sind auch gar nicht voneinander zu trennen. Dies zeigt eindrucksvoll, daß das Sprachsystem eine Ganzheit bildet

und daß die Kontrastierung von Form-, Satz- und Wortbildungsinstrumenten nur auf Konvention beruht.

Die Beziehungen zwischen Konversion und suffixaler Derivation werden in dem Artikel unter zwei Aspekten behandelt: verglichen werden sowohl die Bedeutung als auch der Bildungsmechanismus der Derivate. Die Verfasserin betont, daß die Bedeutung des Verbs nicht von seiner Bildungsweise abhängig ist. Verben mit ähnlicher Bedeutung können sowohl durch Konversion als auch durch suffixale Derivation gebildet werden. Andererseits können aus derselben Ausgangsbasis gebildete Verben mit verschiedener Struktur ein und denselben Inhalt ausdrücken. Doch Unterschiede in der Bildungsweise können auch funktionalen Wert erhalten. Dies kommt zum Ausdruck, indem für verschiedene lexikalische Bedeutungen oder Bedeutungsnuancen Verben unterschiedlicher Struktur verwendet werden: vgl. z. B. *kuiva/ma* ‚trocknen (intr.)‘ und *kuiva + ta/ma* (tr.), *jälgi/ma* ‚verfolgen‘ und *jälje + nda/ma* ‚nachahmen‘ (← *jälg* : *jälje* ‚Spur‘) oder *nokki/ma* ‚picken‘ und *noki + tse/ma* ‚basteln, tüfteln‘ (← *nokk* : *noka* ‚Schnabel‘). Die Autorin richtet das Augenmerk darauf, daß eine solche Möglichkeit zur Bedeutungs differenzierung nicht nur mit der Opposition von Wurzelstamm und suffigierten Stamm verbunden ist, sondern auf Verschiedenheit im allgemeineren beruht. Im Wesen handelt es sich hier nämlich um dieselbe Art von Differenzierungsmöglichkeit wie bei der Variation des Stammvokals. Alles in al-

lem besteht so die Möglichkeit, bei Bedarf aus ein und demselben Stamm viele verschiedene Verben zu bilden, von denen jedes einzelne einen mehr oder weniger unterschiedlichen Inhalt haben kann. So beruhen z. B. auf dem einen Basiswort *sõna* vier verschiedene Verben: *sõna/ma*, *sõnu/ma*, *sõna + sta/ma* ‚formulieren‘ und *sõne + le/ma* ‚sich streiten‘.

Beim formalen Vergleich von Verben, die durch Konversion und Derivation gebildet wurden, stellt die Verfasserin fest, daß zwischen ihnen der grundlegende Unterschied darin besteht, daß durch suffixale Derivation ein neuer Stamm gebildet wird, durch Konversion jedoch nicht. Aber ein solcher neuer, suffigierter Stamm ist von seinem Wesen her ein gebundener Stamm, der nicht selbständig, sondern nur in Verbindung mit den grammatischen Verbkennzeichen auftreten kann. Daraus folgt die Verfasserin, daß bei der suffixalen Derivation neben den Derivationssuffixen auch alle jene grammatischen Instrumente vorhanden sind wie bei der Konversion. Es können also im Estnischen Verben auch ohne Derivationssuffixe gebildet werden, doch ist es auf jeden Fall unmöglich, sie ohne grammatisches Instrumentarium auch zu verwenden. Somit basiert die Verbderivation auch bei der Verwendung von Suffixen auf grammatischen Instrumenten. Und daraus ergibt sich die unerwartet einfache Schlußfolgerung: das Bilden einer Verbform ist gleichzeitig das Bilden eines Verbs.